

Strojny W. 1958. Orzeł przedni w Pieninach. Chrońmy przyrodę ojczystą, R. XIV, z. 6

Przybysz J. 1967. Orzeł przedni w Polsce i potrzeba jego ochrony. Łowiec Polski, nr 5

Switaj N. 1959. Czerwone Bagno. Łowiec Polski, nr 19.

OCHRONA PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Wielki Kamień nad jeziorem Hańcza na Pojezierzu Suwalskim

Część głazów narzutowych już od dawna objęto ochroną prawną jako pomniki przyrody nieożywionej (Chętnik 1948, Dzieczkowski 1962, Swierczyński 1963, Jońca 1965, Kaczmarek 1966, 1968). Niektóre z tych głazów mają charakterystyczny kształt, jak np.: głaz na terenie Państwowych Gospodarstw Rolnych Barciany, pow. Kętrzyn przypominający prymitywną postać ludzką (Jakubowski 1950). Inne stanowią cenne dokumenty przeszłości historycznej (Kaczmarek 1966 a, Skibiński 1968). Do tej ostatniej grupy głazów narzutowych zaliczyć należy tzw. Wielki Kamień nad jeziorem Hańcza na Suwalszczyźnie.

Po złamaniu oporu Jaćwieży przez Krzyżaków ziemie ich porosły ogromne lasy. Następnie przez dłuższy czas toczyły się o nie walki między Krzyżakami i Litwinami, aż wreszcie w 1422 roku podzielono je w ten sposób, że dzisiejsza Suwalszczyzna znalazła się w posiadaniu Wielkiego Księstwa Litewskiego. Później stopniowo tę puszcę pojaćwieską, należącą do Wielkiego Księstwa Litewskiego dzielono między dwory książęce, a mianowicie południowo-zachodnia część dzisiejszego powiatu suwalskiego należała do puszczy Perstuńskiej (nazwa od grodu Perstuń), część lasów położona na północ od niej tworzyła puszcę Przelomską (nazwa pochodziła od starego dworu książęcego nad Niemnem — Przelomu), a jeszcze dalej na północ ciągnęła się puszcza Merecka (należąca do grodu Merecz).

W dokumencie z 1645 roku pt. *Inwentarz Leśnictwa Przelomskiego i Dworu Jego Królewskiej Mości nazwanego Pomorze ... przez mie Krzysztopha Vżłowskiego Dworzanina Jego Królewskiej Mości... porządnie spisany ... w roku Tysiąc Sześćset Czterdziestym Piątym...* oraz (z nieznacznymi zmianami) w dokumencie pt. *Rok 1668. Inwentarz Podania Dóbr Jkmi Leśnictw o Eeconomicy Grodzieńskiej Ichm Xięży Kameldulom Na Wigrach Fundowanym* (Falk 1941) wyszczególnione są granice, które oddzielały w tym czasie dobra należące do dworu Pomorze z wyliczeniem wsi i ich powinności, ogrodów, łąk, jazów oraz lasów w postaci Puszczy Przelomskiej z Puszczą Perstuńską a Puszczą Merecką, Sejwienską, Łozdziejską według starego duktu i pokazania

tych granic przez osoczników do Leśnictwa Przelomskiego należących jest szczegółowo opisana granica obszarów leśnych należących do Leśnictwa Przelomskiego. W opisie tym czytamy między innymi "... idzie ta droga w poprzek przez rzekę Anczę (Hańczę) Czarną, znowu idzie drogą nad jeziorem Okminami, od jeziora Okmina w koniec pól ostatnich Smieciuchowskich przy gruncie nazwanym Kubalowszczyzna a naterczas w posesji Pana Milanowskiego będącej. Za którą ścianą główną

Wielki Kamień nad jeziorem Hańcza, z widocznymi trzema znakami. —
The Big Stone at Lake Hańcza. The three marks are well visible.
Fot. D. Falk

i ścianką małą są przeróbki niemalże aż w samą Puszcę zapędzone, nie mając żadnych granic. Dalej idzie ta ściana starodawna mimo Jeziora Anczę do Kamienia Wielkiego, na którym są trzy znaki wykonane. Od tego Kamienia idzie dalej nad polami do Dzieda jeziora od Dzieda jeziora do Jacznego jeziora nad którym młyn..."

Dopiero w 1962 roku Prof. K. O. Falk z Uniwersytetu w Lundzie (Szwecja) wraz z małżonką prowadząc badania toponomastyczne na Suwalszczyźnie odnaleźli wyżej wymieniony kamień. Trzy znaki wykonane porośnięte były mchem i zarysowały się dopiero po usunięciu

mchu (ryc.). Wielki Kamień narzutowy znajduje się w odległości kilku metrów od brzegu jeziora Hańcza na tzw. Bocianim Rogu. Ludność pobliskiej wsi Łanowizna nie wiedziała o znakach na tym glazie, nie wspomina również o nich w swojej pracy Rühle (1932) chociaż zamieszcza opis tego glazu i jego zdjęcie.

Wydaje się, że należałoby wyżej opisany glaz narzutowy zachować dla przyszłych pokoleń zarówno ze względów przyrodniczych, jako okaz ogromnych wymiarów zawleczony przez lodowiec na Pojezierze Suwalskie, jak i z przyczyn historycznych, gdyż wskazuje on miejsce, przez które biegła w przeszłości granica dawnych lasów. Ochrona tego glazu będzie miała niewątpliwie i znaczenie dla ruchu turystycznego, albowiem wyżej wymieniony glaz znajduje się na obszarze projektowanego Suwalskiego Parku Natury.

Bazyli Czeczuga

PISMIENICTWO

Chętnik A. 1947 *Glaz narzutowy w Narwi pod wstą Dzbentnem*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* R. 3, z. 5/6.

Dzięczkowski A. 1962 *Największy glaz narzutowy Wielkopolskiego Parku Narodowego*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* R. 18, z. 6.

Falk K. O. 1941 *Wody węgierskie i huciańskie*. Studium toponomastyczne II. Źródła rękopiśmienne. Lund.

Jakubowski B. 1950 *Zabytkowy kamień*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 6, z. 9/10.

Jońca E. 1965 *O inwentaryzacji glazów narzutowych w okolicach Wąbrzycha*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 21, z. 5.

Kaczmarek A. 1966 *Glaz narzutowy w lesie szczepanowskim koło Annowa*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 22, z. 2/3.

Kaczmarek A. 1966a *Glazy narzutowe jako dokumenty przeszłości historycznej*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* R. 22, z. 6.

Kaczmarek A. 1968 *Glaz narzutowy w Solcu Kujawskim*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 24, z. 6.

Rühle E. 1932 *Jezioro Hańcza na Pojezierzu Suwalskim*. *Wiad. Służby Geogr.* 4.

Skibiński S. 1968 „*Kamień Powstańców*” w Sawinie w powiecie chełmskim. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 24, z. 6.

Swierczyński K. 1963 *Glaz narzutowy w okolicy Wilkowa w powiecie Kętrzyńskim*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, R. 19, z. 1.

KRAJOBRAZ I OCHRONA GOSPODARCZA

Zabiegi gospodarcze a awifauna naszych lasów

Wysoko ocenia się dziś dodatnią rolę ptaków w środowisku leśnym. Szczególnie pożyteczne ich oddziaływanie uwidacznia się w borach sosnowych, rosnących na słabych, piaszczystych glebach naszego niżu.